

Ἐὰν ἡ ἔρευνα τοῦ λεκτικοῦ γλώσσης, τινὲς χρηγεῖ μ.ε-
γιστον φῶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ δι' αὐτῆς λαλοῦντος λαοῦ,
δὲν παρέχει ὀλιγώτερον ἢ ἔρευνα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκάστη
διάλεκτος διαθέτει τὰς λέξεις ἢτοι τῆς συντάξεως. Ἡ ἀνώ-
μαλος σύνταξις, ἢ παρὰ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν προτιμωμένη,
δμοιάζει τὸν παλμὸν καρδίας παρ' αἰφνηδίων ἡδονῶν καὶ πό-
νων διασαλευομένης, καὶ εἰς τὴν ἀπειρον ἀστασίαν τοῦ ἐξω-
τερικοῦ κόσμου ὑποκειμένης· ἐξ ἐναντίας ἢ κανονικῆ καὶ
ἐπίσημος πορεία τῆς κατὰ τὴν νέαν σύνταξιν περιόδου, δηλοῖ
τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων αἰτι-
νες ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπενεργοῦνται, ἐπιβάλλουσιν
εἰς αὐτὸν τάξιν καὶ μέτρον.

Ὅστις παραβάλλει τὰς μεταφορὰς καὶ τὰς συγκρίσεις τῶν
ἀρχαίων συγγραφέων μὲ τὰς τῶν νεωτέρων, παρατηρεῖ ὅτι
ἐκεῖνα μὲν θηρεύουσιν τὰς μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων
ὁμοιότητας, αὐταὶ δὲ ἀπεικονίζουσιν τὴν ἀνθρώπινον φύσιν.
Σκοπὸς τῶν κλασικῶν συγγραφέων ἦτο νὰ καταστήσουν νοη-
τὸν φαινόμενον τι φυσικόν, ἄγνωστον ἡμῖν, δι' ἄλλου τινὸς
γνωστοῦ φυσικοῦ φαινομένου· σκοπὸς τῶν νεωτέρων εἶναι νὰ
καταστήσουν ἐπαισθητὰ τὰ ἠθικὰ φαινόμενα. • Ἡ ποίησις αὐ-
• τῶν, λέγει ὁ Schlegel (1), πασχίζει διηνεκῶς νὰ συμβί-
• θάξῃ, νὰ ἐνόνη σφικτὰ δύο κόσμους μεταξὺ τῶν ὁπίων
• αἰσθανόμεθα τὸν ἑαυτὸν μας διηρημένον, τὸν κόσμον τῶν
• αἰσθήσεων καὶ τὸν τῆς ψυχῆς· καταγίνεται δὲ τόσον νὰ κα-
• θαρῖξῃ τὰ ὑλικά αἰσθήματα διὰ τῆς ἰδέας τοῦ μυστηριώδους
• συνδέσμου ὅστις τὰ ἐνόνει μὲ ὑψηλότερα αἰσθήματα, ὅσον
• νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις τὰς πλέον δυσνοήτους κι-
• νήσεις τῆς καρδίας· ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἶδει ψυχὴν εἰς τὰ σώ-
• ματα, σῶμα εἰς τὴν διάνοιαν. »

Ἐντεῦθεν δὲ νέα ἀπόδειξις τῶν ὄσων ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι

(1) Cours de littérature dramatique, leç. I.

τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα, τὸ παρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀναπτύχθην, ἀπαντᾶται παντοῦ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ νέου πολιτισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα τοῦ ἠθικοῦ διὰ τοῦ ὕλικου ἀντιπροσώπευσις εἶναι ἐνσάρκωσις, ἐυνάμεθα δικαίως νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκωσις, διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ὕπαρξιν ὁ νεώτερος πολιτισμὸς, ἀντανανθίσταται καὶ φανεροῦται εἰς ἕκαστον τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ.

Ἴδομεν μὲν γὰρ τοῦδε τὸν λαὸν νομοθέτην καὶ γραμματικόν· θέλωμεν τὸν ἰδὴ καὶ ποιητὴν εἰς τὰ ᾄσματα ἐκεῖνα, κτῆμα καὶ ἔργον ἔθνους δλονλήρου, ὑπὸ τὰ ὁποῖα οὐδεὶς δύναται νὰ γράψῃ ἐγὼ ἐποίησα· καθὼς δὲ ἔλη τοῦ λαοῦ ἡ φιλοσοφία συγκεφαλαιοῦται εἰς τὴν θρησκείαν, οὕτω καὶ ἔλη τοῦ λαοῦ ἡ φιλολογία συγκεφαλαιοῦται εἰς τὴν ποίησιν. Τῆς παρθενικῆς ταύτης καὶ πρωτοτύπου ποιήσεως δὲν σώζονται παρ' ὀλίγα τεμάχια· διότι ὁ λαὸς δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ τὴν διατηρήσῃ διὰ τῆς γραφῆς ὡς ζῶσαν εἰς ἑαυτόν· ἡ δὲ ἀτομικότης μετέπειτα, θαυμάζουσα τὰ ἴδια αὐτῆς ποιήματα, μὲ περιφρονητικὸν ἔμμη παρέτρεξε τὰ ᾄσματα τοῦ λαοῦ· μόλις δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐπεχείρησαν τινες τοῦ Πεισιπλάτου τὸ ἔργον, καὶ μὲ φιλόστοργον χεῖρα συνέλεξαν τὰ διεσκορπισμένα μέλη τῆς ἐθνικῆς μούσης. Οἱ ἐνασχολούμενοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξήγησιν αὐτῶν, δὲν ἔλαβον ἀκόμη καιρὸν νὰ τὰ ἐξετάσουν ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς τέχνης· τοιαύτη δὲ ἐξέτασις ἤθελεν εἶσθαι ἔλωσ ἀνοίκειος ἐνταῦθα, ἐνῷ ὁ μόνος ἡμῶν σκοπὸς εἶναι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦ λαοῦ ὑπερεἶχεν εἰς ἕλας τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰς ἐμφάσεις. Περὶορίζομεθα ἐπομένως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὅσοι οἱ χαρκατῆρες ἔσους ἴδομεν ἀνωτέρω ἐξέχοντες εἰς τὴν χριστιανικὸν πολιτισμὸν, ὑπάρχουν καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ λαοῦ τὴν φιλολογίαν, εἴτε ἢ ἑλλειψίς τῶν ἀπεράντων περιγραφῶν ὕλικῶν ἀντικειμένων εἰς τὰς ὁποίας τόσον πολὺ ἠδύναται ἡ κλασσικὴ ποίησις· μελαγχολικὸν τι γρῶμα, στενχωρὸς τις, ἠγῶ ἐνδομύχου ἠθικῆς πάλης· νὰ χεῖται τῶν μεταφορῶν δι' ἧς ἀντὶ νὰ συγκρίνωσι δύο ἐξώτε-

ρικὰ ἀντικείμενα μεταξὺ των, γίνονται; νέα διάλεκτος τοῦ
 ῥηθικοῦ κόσμου· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὁ χριστιανισμὸς εἶχε καταστρα-
 λάξει εἰς τὰ πλήθη, καὶ διὰ τὸν λαὸν κηρυχθεὶς εἶχεν ἐννοηθῆ
 ἀπὸ τὸν λαὸν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τοὺς σοφοὺς.

Εἰς τὴν ἐπομένην ἐποχὴν νέα τις ἐπιστήμη ἐβλάστησεν εἰς
 τὸ μέγα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων δένδρον ὑπὸ τὸ πομπῶ-
 δες ὄνομα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας· Αὐτὴν κατέ-
 στησεν ἡ ἀτομικότης μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς θέσεις ὅθεν
 ἐπεχείρησε νὰ διευθύνῃ τὸν βίον τῶν ἐθνῶν καὶ νὰ σφετε-
 ρισθῇ διδασκατορικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότη-
 τος· Εἰς τὸν μεταίωνα ὁμοίως ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὑπῆρχεν· ἤδη,
 καὶ ὁ λαὸς, ὃν ἴδομεν ὑψούμενον εἰς τὰς ἀκροτάτας κορυφὰς
 τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, ἐπέτυχε συγχρόνως εἰς τὴν
 λύσιν τῶν δυσχερεστέρων τῆς οἰκονομικῆς προβλημάτων· με-
 αὐτὴν δὲ τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὰς λύσεις ἑσῆς ἔδοσε μετέπειτα
 περὶ αὐτῶν ἡ ἀτομικὴ μεγαλόνοια, ὅτι αὕτη μὲν, διώκουσα
 ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κενὰς θεωρίας, δὲν ἐξετέλεσε πρὸς μι-
 κρὸν μέρος τῶν μεγάλων αὐτῆς ὑποσχέσεων· ὅτι θέλουσα νὰ
 προστατεύσῃ τὸν ἕνα μᾶλλον ἢ τὸν ἄλλον κλάδον τοῦ δη-
 μοσίου πλοῦτου, ἀνεχαίτισε πολλάκις ἀμφοτέρους· ὁ λαὸς
 δὲ προβαίνων μὲ τὴν συνείδησιν τῶν γενικῶν σχέσεων, ἐνε-
 σάρκωτε πάντοτε τὴν ἰδέαν εἰς τὸ γεγονός, τὴν θεωρίαν εἰς
 τὴν πραγματικότητα· καὶ οὕτως, ἀντὶ βιβλίων ὀγκωδεδστάτων
 ἔδοσαν εἰς φῶς τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Πίζαν, τὴν Βενετίαν,
 τὴν Γένουαν, τὰς Ἀνσεατικὰς πολιτείας καὶ τῆς Ὁλλανδίας
 τὰς κοινότητας. Ἰνῶπιον τῶν γιγαντικῶν τούτων ἔργων τοῦ
 λαοῦ κυριευθεὶς ἀπὸ θαυμασμὸν οἰκονομολόγος τις λέγει τὰ
 ἑξῆς· « ἐνῶ ὁ φιλόσοφος μεμονωμένος εἰς τὸ δωμάτιόν του,
 « δὲν δύναται πολλάκις νὰ εὑρῇ τὸ σημεῖον ἐνῶ συνεννοῦνται
 « τ' ἀντίθετα προσωπικὰ συμφέροντα, ὁ λαὸς ἐν ἀκαρεῖ τὸ
 « εὐρίσκει εἰς τὸν φόρον τῆς Ῥώμης, εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν
 « Ἀθηναίων, εἰς τὴν σύγκλητον τῆς Βενετίας, εἰς τὸ κοινοβού-
 3.

« λιον τῆς Ἀγγλίας. Ὁ ἐλεύθερος λαὸς ἀκούει τὸν θέλοντά
 « νὰ τὸν διδάξῃ, καὶ πάλιν φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ τὸν ἴδιον
 « αὐτοῦ νομοθέτην. Τοῦτο εἶναι τὸ αἷτιον διὰ τὸ ὅποῖον ὁ λαὸς
 « τῆς Ῥώμης χωρὶς ἐπιστήμας, χωρὶς ἀκαδημίας, χωρὶς
 « βιβλιοθήκας, ἀμαθὴς καὶ βάρβαρος σχεδὸν, ὑπηγόρευσε κα-
 « τὰ μέγα μέρος τὴν νομοθεσίαν ἐκείνην, ἣν διὰ πολὺν χρόνον
 « ἐσεβάσθημεν ὡς γέννημα ἄκρας σοφίας. Τοῦτο εἶναι τὸ μυ-
 « στιχὸν δι' οὗ οἱ Ἑνετοὶ κατὰ διάστημα πολλῶν ἑκατονταε-
 « τηρίδων ἐπλούτισαν τὴν δημοκρατίαν των· δι' οὗ ἡ Φλωρεν-
 « τία μὲ ἐλευσὺς τοὺς ἐμφυλίους τῆς πολέμου, ἐθέσπισε τοὺς
 « μὲ τὸ γενικὸν συμφέρον μᾶλλον συνάδοντας νόμους » (1).

Ἐρευνῶντες ἐκ τοῦ πλησιέστερον τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἐστη-
 ρίζοντο αἱ πολιτεῖαι αὗται δι' ὧν ὁ λαὸς ἐπάτυχισεν, ὡς φαίνε-
 ται, νὰ λύσῃ τὸ δυσχερὲς πρόβλημα τοῦ νὰ συγκεντρώσῃ
 μετὰξὺ τῶν τεσσάρων τειχῶν μιᾶς πόλεως τὴν δύναμιν με-
 γίστων ἐπικρατειῶν (2), εἰσδύοντες εἰς τὸν ἐσωτερικὸν αὐ-
 τῶν ὀργανισμόν, ἠθέλαμεν ὄχι μόνον ὑπερπηδῆσαι τὰ ὅρια
 τοῦ ποτήματός μας καὶ τὸν ὅποῖον προθέμεθα σκοπὸν εἰς τὴν
 ταχεῖαν ταύτην ἀναθεώρησιν· ἠθέλαμεν ἐκτὸς τούτου ἀναγκα-
 σθῆ νὰ παλινοδρομήσωμεν, καὶ πραγματευόμενοι περὶ τῆς οἰ-
 κονομικῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, νὰ πραγματευθῶμεν πάλιν καὶ
 περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ νομοθετικῆς σοφίας του· τοιαύτη εἶναι
 ἡ ἀλληλουχία, ἡ ἁρμονία τῶν ἔργων τοῦ λαοῦ. Δὲν δυνάμεθα
 ὅμως ν' ἀποχαιρετήσωμεν τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας
 μας, χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν τὸ μεγαλύτερον τοῦ λαοῦ καύ-
 χημα, τὸ ἀριστούργημα τὸ ὅποῖον ὁ νομοθετῶν λαὸς τῆς νέας
 ἱστορίας δύναται ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὸν νομοθετοῦντα λαὸν τῆς
 ἀρχαίας, τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν· ἐννοοῦμεν δὲ τὸ ἐμπορικὸν
 δίκαιον, δίκαιον διὰ τῶν ἐθίμων τῶν ἐμπόρων ὀλίγον κατ' ὀ-
 λίγον ἀγαπηχθὲν καὶ τελειοποιηθὲν, καθὼς τὸ Ῥωμαϊκὸν δι-

(1) P o c c h i o, Storia dell' Economia pubblica. Lugano 1832, σ. 17-18.

(2) Ὁρμ αὐτέθι σ. 13—14.

καιον ανεπτύχθη και ετελειοποιήθη διὰ τῶν διαταγμάτων τῶν πραιτόρων· δίκαιον δὲ τότε παρακμάσαν, ὅποτε εἰ νομικοὶ εἰσέβαλον εἰς αὐτὸ και κατέπεισαν τοὺς ἡγεμόνας νὰ τὸ μεταβυθώσωσι και νὰ τὸ κωδηκοποιήσωσι, καθὼς και τὸ δημοαἰκὸν δίκαιον τότε ἔφθασεν εἰς τὴν παρακμὴν του, ὅποτε εἰ ἄποκράτορες σφετερισθέντες τὴν νομοθετικὴν τοῦ λαοῦ ἐξουσίαν, ἐπέβλησαν νὰ ἐπιβάλουν βέδηλον χεῖρα εἰς τὸ ἔργον τῶν αἰῶνων (1).

« En comparant, λέγει ὁ κ. *Fremery*, συγγραφεὺς τὸν ὁποῖον ἐξέπληξε τὸ θέαμα τοῦτο λαοῦ ὁλοκλήρου ἐμπόρων οἵτινες ἀναπτύσσοντες τὰς ἰδέας τοῦ καλοῦ, τοῦ ὠφελίμου, τοῦ ὠραίου ὅσας ὁ Θεὸς ἐμπνέει εἰς τὰ μεγάλα τῶν ἀνθρώπων πλήθη, ὑψώθησαν εἰς εὐστοχωτάτους συνδυασμοὺς, *en comparant le droit établi par la coutume commerciale, avec les législations promulguées depuis Justinien, on peut juger qui a le mieux procédé de la coutume ou des législateurs. Leurs oeuvres font voir qui a eu raison ou du législateur qui a cru que le droit résidait dans sa volonté, ou de la coutume qui a pensé que le droit résidait dans la justesse des déductions.* » Ὅθεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος κατανατᾷ εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα τὸ ὁποῖον θυμαστὰ συνάδει μετὰ τὸ σύστημα τοῦ παρόντος βιβλίου· « *le droit établi par la coutume est tellement pur, qu'il faut bien reconnaître que la Providence a placé le caractère le moins faillible de la vérité dans l'assentiment constant et unanime des hommes.* » (2).

Και μετὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον μᾶς ὠδήγησαν.

(1) Ὁρα *Fremery*, *Études de droit commercial. Paris 1833*, σ. 18—19.

(2) Ἄντ. σ. IV.

ὄλαι αἱ παρ' ἡρῶν γεγόμενα ἔρευναί εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, ὄλαι αἱ ἐπέψεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐθεωρήσαμεν τὸν λαὸν, θέλομεν εἶπει πέρασ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας μας. Φυσᾶ ἤδη εἰς τὸ μέτωπόν μας ἡ αὔρα ἄλλης ἐποχῆς ἣτις ἀνυπομόνως διατάσσει ν' ἀνοιχθῆ εἰς αὐτὴν ἡ σκητὴ τῆς ἱστορίας· ἀπλόνοντες ἤδη τὴν χεῖρα εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἀνθρωπότητος, αἰσθανόμεθα τὸν παλμὸν τῶν προμηθύοντα νέας ἐπαναστάσεις. Νέον στοιχεῖον, τὸ Ἐγὼ, δρᾶσαν τὰς ἡνίας τῶν ἐθνῶν, μ' ἐκείνην τὴν ἐν ἑαυτῷ πίστιν μεθ' ἧς παρουσιάζεται πάντοτε ἕκαστον στοιχεῖον προσωρισμένον νὰ μετὰέλλη τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὑπόσχεται εἰς τοὺς λαοὺς εὐδαιμονίαν ἄχρι τοῦδε ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ. Τσιαύτη ἴσως ἦτον ἡ γλῶσσα εἰς ἣν ἔδιδεν ἀκρόασιν ἡ εὐπιστος Εὔα ἐν τῷ ἐπιγεῖω παραδείσῳ.

Ε Π Ο Χ Η Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Α.

Ἡ Ἀτομικότης.

Ἡ ἀτομικότης ἀνατέλλουσα εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν ὀρίζοντα, ἐχαιρέτηθη ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος σχολὴν, ὡσπερ ἥλιος περαγωγὸς ἡμέρας καὶ ζωῆς τὰ τέχνα ἐχαιρέτου τὴν μητέρα αὐτῶν. Ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ συγγράψωμεν ἀμερολήπτως τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡμεῖς περιοριζόμενοι εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ ἀτομικότης, τὸ ἐγὼ, ἦτο στοιχεῖον ἀναγκαῖον εἰς τὴν πλήρη τοῦ πολιτισμοῦ ἀνάπτυξιν, πρόσωπον οὐσιῶδες τῆς κοινωνικῆς Τριάδος, ἔπρεπεν ἐξ ἴσου ν' ἀπέχῳμεν τοῦ ἐπαίνου καὶ τοῦ ὄγνου· ἀλλὰ, καθὼς εὐρυέστατα ἱστορικὸς τις ἀποφαίνεται, « on ne peut pas, quelque supériorité d'esprit qu'on ait, dépasser l'horizon de son siècle, et chaque

nouvelle époque donne à l'histoire de nouveaux points de vue et une forme particulière. (1).
 Καθὼς θέλομεν μετέπειτα παρατηρήσει, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικότητος προορισθεῖσα ἐποχὴ παρῆλθε· νέα ἐποχὴ, ἐκείνη τῆς ὁποίας εἴμεθα θεαταί καὶ ὑποκριταί, ἤρχισε σχηματιζομένη εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ λαὸς ἐξυπνήσας ἀπὸ τὸν λήθαργόν του ἀπέτεισε τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἐγὼ, τοῦ ἀσκήρασε τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν πορφύραν καὶ μολονότι ἀνοίγων εἰς αὐτὸ μὲ ἀπειρον ἀγάπην τὰς ἀγκάλας του, σφίγγων αὐτὸ εἰς τὴν καρδίαν του, δὲν δύναται ἔτι νὰ ἐμβλέψῃ μὲ ἀδιάφορον ὄμμα τοὺς σφετερισμοὺς του, δὲν δύναται ν' ἀνακαλέσῃ εἰς τὸν νοῦν του χωρὶς νὰ ἐρυθρίσῃ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ὅποτε τὸ ἐγὼ ἔσυρεν αὐτὸν ἀλυστέδαιον ἐπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ του ὄχηματος. Ἀνατρέχων δὲ μὲ τὰς ἀναμνήσεις του εἰς τὸν μεσαιῶνα καὶ ἀναγνωρίζων εἰς τὸν μεσαιῶνα αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀσπάζεται μὲ ἀγάπην ἀνέκφραστον τὰς σελίδας ἐκείνας τῆς ἱστορίας του, τὰς κατὰ τὸ δείκτημα τῶν αἰῶνων περιφρονημένας καὶ παρεξηγημένας. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡμεῖς, συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνός μας, μελετῶντες τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ἔμμα τοῦ λαοῦ, ὠρμήθημεν νὰ ὑψώσωμεν ἐνίοτε ἄχρι οὐρανοῦ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσαιῶνος καὶ θέλομεν ἴσως φανῆ ἐνίοτε αὐστηροὶ πρὸς τὰ κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν ἔργα τῆς ἀτομικότητος.

Ὅστις ὁμως ἤθελεν ἐκ τινῶν ἐκφράσεών μας ἐξιγάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲ ἡμεῖς ὁ μεσαιῶν εἶναι ὁ ἰδανικὸς τῆς ἱστορίας τύπος, ὅτι σκοπὸς μας εἶναι νὰ τὸν ἀναστήσωμεν, ἤθελε λαυθοποθῆ μεγάλως. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἡ ἀνθρώπινος προσωπικότης ἦτο παραπολύ κεχωμένη εἰς τὰ πλῆθη· ἐπομένως ὁ μεσαιῶν ἔπρεπε νὰ δύστη καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ἄλλαν.

(1) Thierry, Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands préf.

ἐποχήν καθ' ἣν ἡ ἀτομικότης ἔπρεπε ν' ἀναπτυχθῆ. Τούτου δὲ γενομένου, αὐτὴν διεδέχθη πάλιν ἑτέρα ἐποχή, ἡ ἡμετέρα, καθ' ἣν ὁ λαὸς καὶ τὸ ἐγὼ, ἡ αὐθεντία καὶ ἡ ἐξέτασις τρέχουν εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων λησμονοῦσαι τοὺς πολυχρόνιους αὐτῶν πολέμους.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ λαὸς ᾖναι ἀλάνθαστος, διατὶ ἐπότε ᾗτο παντοδύναμος δὲν παρεχώρησεν οἴκοθεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀτομικότητα τοσοῦτον μέρος τοῦ κοινωνικοῦ βίου ὅσον ἀπαιτεῖτο διὰ νὰ ᾖναι ἡ κοινωνία ἴση μὲ τὸ θεῖον αὐτῆς πρωτότυπον, τὴν θεϊαν Τριάδα; Οὕτω δὲ πράττων, δὲν ἤθελε τάχα προλάβει τὰ ἀπειρα δεινὰ ὅσων ὑπῆρξε πρόξενος ἡ βιαία τῆς ἀτομικότητος ἐκρηγῆς ὑπὸ τὸ ἐπισεσωρευμένον βάρος τῶν ὀμμάτων;

Ὁ ἀποστρέφων ὁμως τοιαύτην ἐρώτησιν ἤθελε παραβάλλει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τεχνικὸν φυτοκομικόν (serge), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἕκαστον φυτόν δύναται νὰ ζήσῃ ζωὴν βεβιασμένην καὶ δεδανεισμένην ἤθελε νομίσει ὅτι ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἐναγκασθῆ τὴν ἀτομικότητα ἀνηθον ἀκόμη καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν δικαιώματα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ᾗτον εἰσέτι ὄριμος. Ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη εἶναι ἀκαρπτος καὶ ἀδέκαστος, καὶ δὲν παραχωρεῖ ποτὲ συγγνώμην ἡλικίας· τὸ ἀσθενέστερον στοιχεῖον χρεωστεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ ἰσχυρότερον ἕως οὗ γίνῃ καὶ αὐτὸ ἐπίσης ἰσχυρόν. Ἄμα ἐφθασεν ὁ χρόνος τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ ἐγὼ, ὁ λαὸς, χωρὶς νὰ λανθασθῆ καὶν στιγμὴν, παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν σικηνὴν τοῦ κόσμου. Ἄμα δὲ ἡ ἀτομικότης ἀνεπτύχθη ἀρκούντως καὶ ἤχησεν ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ προωρισμένη ὥρα, ὁ λαὸς ἐδραμν ἐκ νέου εἰς τὸ στάδιον καὶ ἀνέκτησε τὰ δικαιώματά του.

Νομίζομεν κατάλληλον νὰ προσδιορίσωμεν ἀπὸ τοῦδε τὴν τάξιν ἣν μέλλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν εἰς τὴν βιογραφίαν ταύτην τῆς ἀτομικότητος. Σκοπὸς μας εἶναι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ ἐγὼ ἀναπτυσσόμενον κατὰ τὸ διάστημα τῶν τεσσαρῶν τούτων αἰώνων, ἐπεκράτησεν ἀποκλειστικῶς εἰς ὅλους

τούς κλάδους τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ ἀπεθρόνιστε τὸν ἀρχαῖον κυρίαρχον, τὸν λαόν. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου, θέλομεν ἐξέτασαι τὰς ἐπανατιάσεις ταύτας τοῦ ἐγὼ, πρῶτον μὲν εἰς τὴν θρησκείαν, μετέπειτα δὲ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν νομοθεσίαν, τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, τὴν φιλολογοίαν, τὴν κοινωνικὴν τῆς Εὐρώπης κατάστασιν· ἐνταῦθα τέλος θέλομεν σταματήσει ἐνώπιον τοῦ μεγάλου κολοσσοῦ τοῦ Ν α π ο λ έ ο υ τ ο ς, ὅστις συγκεφαλαιώνει ἐν ἑαυτῷ τὴν θρησκείαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν νομοθεσίαν, τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, τὴν φιλολογοίαν τῶν τεσσάρων τούτων αἰώνων καὶ παρίσταται εἰς ἡμᾶς ὡς ζωντανὴ πάντων τούτων ἐνσάρκωσις.

Πρὶν ὅμως ἐκτυλιξώμεν τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ ἐγὼ ἐπιποσίαν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ λαλήσωμεν περὶ δύο βοηθῶν οἰκτιρες εὐρέθησαν εἰς κατάλληλον ὥραν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ ἤρωδους, καὶ συνέτρεξαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν του. Οὕτω καὶ ὁ ἥρωδης ἀρχαίου τινος ποιήματος εὕρισκόμενος εἰς κίνδυνον, ἀπαντᾷ κατὰ τύχην ἄγνωστον εἰς αὐτὸν διαδάττην, ὅστις τὸν δίδει σωτηρίαν συμβουλήν· ἀποχωριζόμενος δὲ αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν κούρδιαν τῆς θείας ἀμβροσίας ἐννοεῖ ὅτι συνωμίλησε μετὰ κεννοϊκοῦ τινος Θεοῦ.

Ambrosiaequae comae divinum vertice odorem :

Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos .

Et vera incessu patuit Dea. (Aen. I. 407.)

Μολονότι αἱ ἰδέαι φέρουν ἐπὶ τοῦ μετώπου τὴν σφραγίδα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ θρίαμβος αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖος, ἡ θεία πρόνοια ἀναλαμβάνει ἐνίοτε ἀνθρώπινον μόρφην καὶ ὀμαλύνει τὸν ὄρον των.

Καὶ τῶντι, εὐδαίς ἐύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι πολὺ καταλλήλως διὰ τὰς προόδους τοῦ ἐγὼ συνέπεσεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅποτε τὰ γρέμματα τῆς ἀρχαιότητος καταδικάμενα ἀπὸ τὴν ῥομφαίαν τοῦ Σωάμεθ κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἐνταῦθα δὲ ἐξενίσθησαν ὅχι ὡς δυστυχεῖς πρόσφυγες ἀλλ' ὡς δόξα τοῦ ἀνθρωπίνου γόδου, ὡς αἰώνιον πρωτότυπον

τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὠραίου, ἀπὸ τοῦ ἐποίου ἔστις ἤθελε κατὰ
 παραμικρὸν ἀπομακρυνθῆ, ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆ πᾶσαν ἐλπίδα
 ἐπιτυχίας. Ἐργαῖα γράμματα δὲν ἐθεωρήθησαν, ὡς ἔπρε-
 πε, στοιχεῖον ἀπαθαντὸν συνάμα μὲ τὸν γεννήσαντα αὐτὰ πο-
 λιτισμὸν, ὅλη ἀποκλειστικῶς ὑπαγομένη εἰς τῶν πεπαιδευ-
 μένων τὰς ἐρεῦνας. Ἀπὸ τοῦδε ὁ ποιητὴς δὲν ἐζήτησε πλέον
 τὰς εἰκόνας τοῦ ὠραίου εἰς τὸν ζωντανὸν λαὸν ἀλλ' εἰς τὰς
 νεκρὰς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου σελίδας· ὁ φιλόσοφος
 δὲν ἐζήτησε πλέον τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ λαοῦ
 ἀλλ' εἰς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα. Ἀφ' ἐτέρου
 δὲ ὁ λαὸς δὲν ἶδε πλέον εἰς τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν ποιητὴν
 τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εἰκόνα, τὴν γλῶσσάν του, τὴν σοφίαν του, τὴν
 ποιήσιν του· ἐντεῦθεν τὸ σχίσμα ἐκείνο, ἡ πάλη μεταξὺ τοῦ
 ἐγὼ καὶ τοῦ λαοῦ, ἣτις ἔμελλε νὰ προξενήσῃ τσαῦτα
 δεινὰ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὸν μεσαιῶνα
 περιορόνησις ἣτις μετὰ τῶν αἰώνων παρέλευσιν ἐπίσῃ εἰσέτι·
 ἐντεῦθεν τέλος ἡ κυρία αἰτία ἕνεκα τῆς ἑποίας ὁ εὐρωπαϊκὸς
 πολιτισμὸς δὲν ἀνεπτύχθη δι' ἀλλεπαλλήλων καὶ ἀναιμάκτων
 μεταμορφώσεων ὡσπερ ὁ ῥωμαϊκὸς, ἀλλὰ διὰ ταχειῶν ἐπανα-
 στάσεων καθ' ἃς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ἐνεστὸς κυριευθέντα ἀπὸ αἰ-
 φνήδιον ἀντιπάθειαν βιαίως ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων, καὶ ἄφησαν
 μεταξὺ τῶν ἀδυσσον βαθεΐαν, ἐνώπιον τῆς ἑποίας ὁ ἱστορικὸς σα-
 ματᾶ πεφοβισμένος, καὶ μόλις δύναται νὰ γεφυρώσῃ τὸν κρημνόν.

Ἡ τρίαινα ὁμῶς δι' ἧς διασεΐσται τὸ ἐγὼ τὴν εὐρωπαϊκὴν
 γῆν ἠνόησε τὸν κρημνὸν τοῦτον, τὸ ἕτερον ὄργανον τὸ ἐποῖον· ὁ
 Θεὸς ἔθεσεν εἰς χεῖράς του διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοὺς σκο-
 ποὺς τῆς θείας προνοίας, ὑπῆρξεν ὁ Τύπος. Εἰς τὴν ἐποχὴν
 τοῦ λαοῦ ὁ τύπος ἦτον περιττὸς εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο
 δὲν ἠδύνατο νὰ ἐφευρεθῆ. Καθότι, δύο εἶναι αἱ ἐργασίαι αὐ-
 τοῦ· διατηρεῖ τὰς ἀνθρωπίνους συγγραφάς, καὶ θέτει ταχέως
 αὐτὰς εἰς κυκλοφορίαν· ὅταν ἡ μεγαλόνοια εἰς τὴν ἱερατικὴν
 τῆς στολῆν τελεῖ τὴν θείαν αὐτῆς ἀποστολήν, δι' αὐτοῦ γίνε-
 ται σὰρξ καὶ αἷμα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἀμφῶν,

ταυτα τὰ ἔργα ταῦτα ἐξήρκει μόνος τοῦ ὁ λαός· καθότι ὅσον μεγάλη εἶναι ἡ ἰσχύς καὶ ἡ σοφία τοῦ, τόσον ἐγκρατῆς εἶναι τὴν ψυχὴν τοῦ· καὶ τὰ ποιήματα, τὰ φιλοσοφικά συστήματα, αἱ τεχνολογίαι αὐτοῦ ζῶσιν ἐν αὐτῷ. Ὅπότεν ἔρωσ ἡ ἀτομικὴ μεγαλόνοια ἀπεσκογγίσαια τοὺς πίνακας τῆς ἱστορίας, ἀνέλαβε νὰ δημιουργήσῃ ἐκ νέου τὸ πᾶν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ ἐνηθῶσι τὰ συστήματα αὐτῆς, μὴν ἔχοντα κίμμιαν εἰς τοὺς λαοὺς βάσιν, ν' ἀντηχήσωσι εἰς αὐτοὺς, ν' ἀνθέξωσι εἰς τὸν πῆλμον τοῦ χρόνου καὶ τῆς λήθης, ὁ τύπος ἦτον ἀναγκάσιος, καὶ διὰ τοῦτο ἐφευρέθη.

Μολαταῦτα, ὀκτωβήκοτε καὶ ἀν ἦτον ἡ ἰσχύς τῶν δύο τούτων ὀργάνων, αὐτὰ μόνον δὲν ἐξαρκοῦν νὰ ἐξηγήσωσιν τὰς ταχείας τοῦ ἐγὼ κατακλήσεις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Εὐρώπης. Μεταβαίνων ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ἐκεῖνος τοὺς ἀνατρέχοντας εἰς τὰς πρώτας σχεδὸν τῆς κτίσεως ἡμέρας, ἐν οἷς ἡ ἀτομικότης δὲν ἀνεπτύχθη εἰτέτι, εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ὅπου βλέπομεν τὴν ἀτομικότητα ταύτην ἐν ὀλίγων χρόνων διαστήματι τύραννον κατασταθεῖσαν, κυριεύεται πᾶς τις ἀπὸ μεγίστην ἀπορίαν, καὶ διατάζει ν' ἀποδώσῃ τοιαύτην ἀναπτύξεως ταχύτητα εἰς τὰ δύο προεκτεθέντα αἷτια. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀναγκαζόμεθα ν' ἀνατρέξωμεν περαιτέρω, καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς τοῦ πατρός, ν' ἀναζητήσωμεν τοὺς λόγους τῆς ταχείας τοῦ τέκνου ἀναπτύξεως. Τίς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι εἰς τὰς φλέδας τοῦ πολιτισμοῦ τούτου τρέχει τὸ γερμανικὸν αἷμα; Διαικῶς δύναται τις νὰ δυσχυρισθῇ ὅτι τὴν ἡμέραν ἐνεῖνην ὅποτε τὸ αἷμα τοῦτο ἐζωπύρει τὴν γεγραμμένην ρωμαϊκὴν κοινωνίαν, ἐνωπῆρχε δυναμικῶς ἐν αὐτῷ ὀλόκληρος ἡ παρ' ἡμῶν ἤδη ἐκινεμένη ἐποχὴ ὅτι εἰς τὰς ρανίδας τοῦ αἵματος τούτου ἔζων ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Καρτέσιος. Ἡ ἀρχαῖότης εἶδε καὶ αὐτὴ τὴν μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐγὼ πάλην· μάλιστα δὲ μέτρον διὰ τῆς μελέτης αὐτῆς δύναται νὰ εὐγνωσθῇ τις εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως θέλει

ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἀποδειχθῆ· μόνη ὁμῶς ἡ Γερμανικὴ φυλὴ ἔφε-
 ρεν ἀπὸ τὰ ἄσθη τῆς τὸ ἀκαταῆραστον ἐκεῖνο αἰσθημα τῆς
 ἀτομικότητος, τὸ τολμηρὸν ἐκεῖνο ἐ γ ῶ, τὸ ὁποῖον θέτει ἐαυ-
 τὸν ὑπεράνω τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ.

Δὲν θέλομεν ἐπομένως θεωρῆσαι ὡς ἀπερίας ἄξιον ἐὰν ἀπὸ
 τῆν Γερμανίαν ἀντήχησεν ἡ πρώτη τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐ γ ῶ
 φωνῆ, ἐὰν εἰς τῆν Γερμανίαν κατὰ πρῶτον ἐκλονίσθη ἡ πα-
 λαιὰ τάξις τῶν πραγμάτων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ
 Ἰουλίῳ Β' ἀρχιερέως, ἄγνωστος τις γερμανὸς καλόγηρος ἐ-
 χίνησε διὰ τῆν Ῥώμην.

Ὅστις θεωρεῖ τῆν Ῥώμην εἰς τῆν παρῶσιν αὐτῆς πα-
 ρακμῆν καὶ ταπεινώσιν, δυσκόλως δύναται νὰ φαντασθῆ τί
 ἦτον αὕτη ὁπότε ὁ μοναχὸς εὔτεος τῆν ἐπεσκέπτετο. Ἐφαί-
 νετο ὅτι ὁ αἰὼν εἶχε κατακτήσῃ τρεῖς κόσμους, τὸν κόσμον
 τῆς ἀρχαιότητος, τὸν κόσμον τοῦ Κολόμβου καὶ τὸν κόσμον
 τῆς τέχνης, διὰ ν' αὐξήσῃ τῆν λαμπρότητα τῆς πόλεως τῶν
 πόλεων, διὰ νὰ πολυπλασιάσῃ τὰς ἀκτίνας τῆς δόξης τῆς.
 Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις τότε κατὰ
 πρῶτον ἤρχιζεν ἐρευνῶσα τὰ εἰρηπια τῆς ἱστορίας, εἰς κάθε
 βῆμα ἀπαντοῦσε τὸ θεσπέσιον τῆς Ῥώμης ὄνομα· ὀλόκληρος
 ἡ ἀρχαιότης παρίστατο ὡς μεγαλοπρεπῆς τῆς Ῥώμης ἐπο-
 ποιία· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ παραπέτασμα τὸ μέχρι τοῦδε καλύ-
 πτον τὸν κόσμον τοῦ Κολόμβου καὶ τοῦ Βάσκου δὲ Γάμα
 ἐσχιζετο μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ θέσῃ νέας ἐπαρχίας ὑπὸ τῆν
 Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν· εἰ δυνατώτεροι τῆς οἰκουμένης βασι-
 λεῖς δὲν ἐτόλμων νὰ καθέξωσιν αὐτὰς ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ
 Πάπα· εἰς δὲ τῆς Ἰνδίας, τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού τὰς κοι-
 λάδας ἀντήχουσε τῆς Ῥώμης τὸ ὄνομα. — Καθὼς δταν ὁ
 αὐτοκράτωρ ὁ Καρκαλλας ἀνοίγων τὰς πόλεις τῆς Ῥωμαϊ-
 κῆς πολιτείας εἰσήγαγεν ἐν αὐτῇ ὅλην τῆν παλαιὰν οἰκου-
 μένην, καὶ ὡς δεῖγμα ἰδιαίτερης εὐνοίας ἐχορήγει εἰς τῆν
 ἐθνωπότητα τὸ προνόμιον τοῦ νὰ καλῆται Ῥωμαῖα, οὕτω

καὶ τότε ἡ Ῥώμη ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἀρκετὰ μεγάλην ὥστε
 νὰ ἐναγκαλισθῆ ὅλην τὴν ὑφήλιον, ὑφήλιον ὅχι ὡς περ τὴν σή-
 μερον πῆχυν πρὸς πῆχυν μετρουμένην καὶ ἀπὸ τὰ παιδία
 εἰς τὸ σχολεῖον ἐκστηθίζομένην, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος
 ἀγνωστον εἰσέτι καὶ διὰ τῶν χρωμάτων τῆς καινότητος καὶ τῆς
 φαντασίας ὠραϊζομένην καὶ μεγαλυνομένην. — Ὡς δὲ νὰ ἦτον
 ἀτέμνη ἐλίγον τσαύτη, εὐξία καὶ τοσαύτη ἐξουσία, τρίτον στέ-
 ρανον ἐπλεον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς αἰ ὠραϊκῆ τέχνης διὰ τῆς
 χειρὸς τοῦ Γραφῆλ καὶ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Ἡ Ῥώμη ἐπο-
 μένως ἐνδύουσα εἰς τὰς λαμπράς τῆς ἀρχαιότητος ἀναμνήσεις,
 τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἱερότητα, εἰς τὰς ὑψηλὰς τῶν ἁγίων
 μαρτύρων ἐμπνεύσεις, τὰς ὑψηλὰς τῶν ὠραίων τεχνῶν ἐμπνεύ-
 σεις, ἀνευ στόλων καὶ στρατευμάτων, διὰ μόνης τῆς ἠθικῆς
 τοῦ δυνάματός τῆς ἐπιβρότης διοικοῦσα τὸ ἀνθρώπινον γένος,
 καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἐπτὰ λόφων βλέπουσα δύο κόσμους
 προτυλινοῦντας αὐτὴν, παρίστατο ὡς μυστηριῶδες τῆς θείας
 προνοίας σύμβολον, ὡς ἐπίγειος εἰκὼν τῆς οὐρανίας τοῦ Θεοῦ
 πολιτείας.

Γοιούτη δὲ ἐφαίνετο, ὦ Ῥώμη, εἰς τὸν τῆς Νεαπόλεως
 φιλόσοφον Ἰωάννην Βιτκόβιτς εἰς τὸν ὅποιον σὺ πρώτη ἤγειρες
 τὴν ἰδέαν αἰωνίου τινος νόμου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρω-
 πότητος καὶ βέβαια δὲν πρέπει ν' ἀπορήσωμεν ἂν εἰς τὸ θέα-
 μα τῶν ὑψηλῶν σου τυγῶν σὺ εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐταυτίσθης
 μὲ τὸν νόμον τῆς τῶν ἐθνῶν ἀναπτύξεως, καὶ ἂν ἡ ἰδανικὴ
 τοῦ κόσμου ἱστορία τοῦ ἦτον αὐτὴ ἢ ἱστορία σου.

Εἰς τὴν Ῥώμην ταύτην λοιπὸν εἰσῆλθε περὶ τὰς ἀρχὰς
 τοῦ δεκάτου ἑκτοῦ αἰῶνος ὁ ἀγνωστος μοναχὸς μας. — Μίαν
 ἡμέραν, ὁ ὑπέρτατος ἀρχιερεὺς ἀπέδιδε τὴν εὐλογίαν του
 εἰς πολυπληθῆ λαὸν ἐντὸς τῆς μητροπόλεως τῆς Ῥώμης.
 Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ σεβάσμιος γέρων ὑψόνων τοὺς εὐθαλ-
 μεύς του πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς
 ἐξ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην
 συναθροισθείσης πληθύς, καὶ ἐγένετο ἐιρημητικὸς ἐλέους

μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρωπότητος, ἔλος δ' ἄπειρος ἐκείνος
 λαὸς διὰ μιᾶς ἐγονάτιζεν. Ὡ πόσον ὑψηλὸν θέαμα εἶναι
 νὰ βλέπη τις τὰ πλήθη προσκυνοῦντα μίαν ἰδέαν! Αὐτοὶ
 ἐκεῖνοι οἵτινες εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην δὲν πιστεύουν, συγ-
 κινοῦνται εἰς τὸ θέαμα τοῦτο γονυκλιτοῦντες ἀκουσίως. —
 Ὁ δὲ μόναχός μας αὐτός, ἀφανῆς ὀπισθεν στήλης τινός, ἴστα-
 ται ἐρῶδὲς καὶ ἀκίνητος, μὲ περιρρονητικὸν ὄμμα θεωρεῖ τὸ
 γονυκλιτὲς πλήθος. — « Μυριάδες ἀνθρώπων, λέγει εἰς
 » ἑαυτὸν, εἰς ὅλα τῆς εἰκουμένης τὰ μέρη κλίνουν ἴσως
 » εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ γόνυ ἐνώπιον τῆς παρ' αὐτοῦ
 » ἀντιπροσωπευομένης ἰδέας, τῆς ἰδέας τῆς χριστιανικῆς ἐνό-
 » τητος. Μόνος ἐγὼ ὑψόνω τὸ στήθος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ
 » τῶν γονυπετούντων ἔθνῶν· μόνος ἐγὼ τολμῶ νὰ θεωρήσω
 » κατὰ πρόσωπον, νὰ προκαλέσω τὴν ἰδέαν ταύτην ἐνώπιον
 » τῆς ὁποίας αἱ μυριάδες ἐγγίζουσιν μὲ τὸ μέτωπόν των τὸ
 » ἔδαφος. Ἐγὼ θέλω ἀποτινάξαι τοῦ παρελθόντος τὴν βα-
 » ρεῖαν θήκην ὅπως ὁ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ δένδρου καθήμενος
 » διαβάτης ἀποτινάσσει τὸ ξηρὸν φύλλον τὸ ὁποῖον ἔπεσεν ἐπὶ
 » τῆς κεφαλῆς του· ἐγὼ θέλω ἐμφανισθῆ εἰς τὴν ἀνθρωπότη-
 » τα μὲ τὴν σημαίαν νέας ἰδέας μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοὺς πόδας
 » τοῦ λαοῦ καταπατουμένης, τῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπίνης ἀτο-
 » μικρότητος. Τὸ ἀνθρώπινον ἐγὼ, συρόμενον μέχρι τοῦδε ὡς
 » ἀνδράποδον ὀπισθεν τῆς ἀμάξης τῆς αὐθεντίας τοῦ λαοῦ,
 » θέλει τοῦθ' εἰς ἐμοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀνθρωπότητος, θέλει
 » εἶναι ἀπὸ τοῦδε ὁ ὁδηγὸς ὁ λέγων εἰς τὸν αἰῶνα ἀκολου-
 » θεῖ με. Τί σημαίνει αὐτὸς ὁ κρότος τῶν βημάτων, αὐτὴ
 » ἡ ἤχῃ φωνῶν συγκεχυμένων ὡσπερ στρατεύματος πλησιά-
 » ζοντος; Εἶναι ἡ ἤχῃ τοῦ μέλλοντος, εἶναι αἱ γενεαὶ αἱ ὀρ-
 » μοῦσαι εἰς τὴν παρ' ἐμοῦ ἀνοιχθεῖσαν ἐδὸν. Αὐτῶν εἶμαι
 » ἐγὼ ὁ πατήρ, ὁ Ἄδάμ· ἐνυπάρχουν ὅλαι εἰς τὸν μηρόν μου.
 » Ὅλαι ἀπὸ ἐμὲ θέλουν ὀνομασθῆ· ἡ ἐποχὴ των θέλει ἐγγρά-
 » φῆ εἰς τὴν μεγάλην τῆς ἀνθρωπότητος βίβλον ὑπὸ τὸ ὄνο-
 » μα τοῦ Λουθήρου. »

Ναί, σὺ εἶσαι ὁ Λούθηρος· σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ μετώπου, ἀπὸ τὸ περιφρονεῖν τὸν λαὸν βλέμμα σου (4). Μεγάλη βέβαια ἦτον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ὅστις ὡσπερ ξηρὸν φύλλον ἀπετίνασσε τὸν Μεσχιῶνα, ὅστις ἀντὶ νὰ πτοηθῆ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ῥωμαϊκοῦ μεγαλίου, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα νὰ σβύσῃ τὸν ἥλιον τοῦτον τῶν ἐθνῶν· βέβαια ἦτον ἀξίος ὁ τριεὺς νὰ ἐνσαρκωθῆ εἰς αὐτὸν τὸ ἐγὼ, νὰ δράσῃ διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ σκῆπτρον τῆς οἰκουμένης.

Ὁ Προτεσταντισμὸς ἐπιμένως ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῆς ἀτομικότητος θρίαμβος, ἡ διαμαρτύρησις αὐτῆς κατὰ τῆς κυριαρχίας τῶν ομάδων. Ὁ Λούθηρος κατεπάτησε τὴν αὐθεντία τῆς καθολικῆς κοινωνίας, διέρρηξε τὸν δεσμόν τῆς παραδόσεως δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τότε κράτησει δεδεμένον τὸ άτομον εἰς τὴν πίστιν τῆς. Πρῶτος αὐτὸς ἔθεσε τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ὄχι πλέον εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μεγάλων συναθροίσεων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν τῆς ἀτομικότητος ἐξέτασιν.

Εἶναι γνώμη εἰς πολλοὺς ἱστορικοὺς κοινὴ καὶ ἄκριτος ἐπανεληθιμένη ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς ὑπῆρξεν ἀρχὴ ἐλευθερίας ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ὅτι εἰς λαοὶ στενάζοντες ἕως τότε ὑπὸ τὸν ζυγὸν, ὑψώσαντες εἰς τοῦ Λουθήρου τὴν φωνὴν τὸν αὐχένα ἤρχισαν τὴν ἕως τὴν σήμερον διαρκουσαν πάλην μεταξὺ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ. Δὲν εἶναι δύσκολον ν' ἀποδείξῃ τις, ὅτι ἡ λαοφιλὴ αὕτη γνώμη ἐσυλλήφθη καὶ διεδόθη ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἀτομικότητα, ἥτις ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐκυρίευσεν τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦ καλάμου τῶν φιλοσόφων τῆς ἡ' ἑκατονταετηρίδος συνέγραψε τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἱστορίαν καὶ ἐπήνεσεν αὐτὴν ἑαυτὴν, διὰ νὰ πιστεύσουν

(4) Luther méprisait souverainement le peuple, λέγει ὁ Βοοργνο συμφωνεῖ περὶ τούτου καὶ ὁ Raumer, Gesch. Europas. T. I Δευψία 1832. σ. 378—380.

εἰ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι πηρὴ τῆς ἐλευθερίας, καθὼς παντὸς ἄλλου καλοῦ. Μόλις ἐτελειώσαμεν τὴν διὰ τοῦ μεσαιῶνος περιήγησίν μας· εἰς κάθε βῆμα ἀπηντήσαμεν τὸν λαὸν ἐλεύθερον καὶ κυριάρχην· ὅταν δὲ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν ἧτις μᾶς ἐπασχολεῖ τώρα, θέλομεν ἰδῆ τὸν λαὸν εἰς τὰς ἀλύτους καὶ τὸ ἐγὼ εἰς τὸν θρόνον. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν τὸ ἐγὼ καυχᾶται ὅτι ἔδωκεν εἰς τὰ ἔθνη; ἡ ἐλευθερία, ἐν ᾧ τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον ἐκοιμᾶτο εἰς τὸν κόλπον τῶν ὁμάδων, ἐβασίλευεν· ὅταν δὲ τοῦτο ἐνηλικιωθὲν ἀπέσεισε πᾶσαν κτηδεμονίαν, καὶ πλήρες νεανικῆς τόλμης ἠθέλησε νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα νόμους, ἐκάλυψεν αὕτη τὸ θεῖον μέτωπόν της. Ἰδύνατο δὲ νὰ ἔχη ἄλλως πως τὸ πρᾶγμα; τὸ ἐγὼ δὲν ἔφεραν ἐν ἑαυτῷ ἀρχὴν ἀνδραποδισμού; τὸ ἐγὼ δὲν ἦτον ἰσως ἀντενέργεια τοῦ ἀτόμου κατὰ τῶν ὁμάδων; δὲν ἦλθε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς ὁμάδας τοὺς νόμους τοῦ ἀτόμου; Ὁ δὲ ἀπολυτισμὸς δὲν εἶναι ἡ κυριαρχία τοῦ ἐγὼ ἐπὶ τῶν μυριάδων (1); Ὅθεν βλέπομεν ὅτι ὁ ἰδανικὸς τύπος τῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Φιλαγγιέρη, ὑπῆρξε πάντοτε πεφωτισμένους τις δεσπότης δυνάμενος ἀπολύτως νὰ διευθύνῃ, νὰ διοικῆ, ν' ἀνατρέψῃ, νὰ θρησκόποιῃ τὸν λαὸν κατὰ τὰς περὶ διευθύνσεως, διοικήσεως, ἀνατροφῆς, θρησκείας ἰδέας του

Προβαίνοντες μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν, θέλομεν ἰδῆ τὸ ἐγὼ καὶ τὸν ἀπολυτισμὸν ἰσοῖς βήμασι προδύοντα· θέλομεν ἰδῆ τὸν ἰδανικὸν τοῦτον δεσπότην λαμβάνοντα διαφόρους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀτελεῖς ἐνσαρκώσεις, καὶ τέλος εὐρόντα εἰς τὸν Ναπολέοντα τὸν Μεσσίαν του.

(1) Τοῦτο δὲν ἀντιφάσκει μὲ ὅ,τι εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀτομικότης ἦτο τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλευθερίας, καθότι ἐκεῖ μὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀτομικότητος μὲ τὸν λαὸν συμφωνούτης, ἐνταῦθα δὲ περὶ τῆς τῷ λαῷ πωλεμικῆς ἀτομικότητος.

Ἐπί τοῦ παρόντος δὲ, πρὸς ἀντίκρουσιν τῆς προεκτεθείσης γνώμης, περιοριζόμεθα εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦ Λουθήρου ἡ αἴρεσις ἐγένετο δεκτὴ ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Γερμανίας διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ καταλίψωσι τοὺς λαοὺς των μὲ δύο σκῆπτρα, τὸ τε κοσμικὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικόν· ὅτι τὸ μῖσος αὐτῶν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ εὐκόλως ἐξηγεῖται διὰ τῶν πικρῶν ἀναμνήσεων τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν καρδίαν των ἡ ταπείνωσις τῶν γερμανῶν Ἀυτοκρατόρων, ἡτοι τῆς κτηνώδους βίας, ἐνώπιον τοῦ Πάπα, ἡτοι τοῦ λόγου, τοῦ λαοῦ (1). Ὡς

(1) • Après la réforme, les princes s'étant emparés des biens et des revenus de l'Église, l'impôt remplaça les dons gratuits; le code pénal du fisc, le purgatoire. Luther ôta au peuple le paradis et lui laissa l'enfer, il lui ôta l'espérance et lui laissa la crainte. Il prescrivit le repentir pour être absous de ses péchés, mais le repentir ne se commande pas.

• Les fêtes religieuses furent diminuées, les jours ouvrables, et par là les peines du peuple, furent augmentées. La vie publique cessa tout-à-fait. Il n'y avait plus de peintres, de poètes, de fêtes pour le peuple; on ne bâtit plus d'édifices publics; l'égoïsme provincial et domestique remplaça l'esprit national; le peuple allemand, autrefois si jovial, si spirituel, si ingénu, fut changé par la réforme en un peuple triste, lourd et ennuyeux. En Allemagne, c'est une véritable vie de carême qui dure depuis trois siècles, et ce bon peuple germanique est encore loin de ses pâques.

• Luther, plébéien parvenu, haïssait et méprisait l'état d'où il était sorti, et préférait être le protégé des princes que le protecteur de ses semblables. Ces princes le flattaient parce qu'ils le craignaient. Luther fut touché de leur crainte, et tant étourdi de leurs caresses, qu'il n'aperçut pas que les princes n'avaient embrassé sa doctrine que par ambition et par cupidité, et qu'ils se moquaient de son enthousiasme religieux et philosophique. Luther a fait beaucoup de mal à son pays. Avant lui, on ne trouvait chez les Allemands que la servitude, Luther les dota encore de la servilité. Les peuples du Midi, restés catholiques, craignent leurs maîtres, mais ils ne les aiment ni ne les vénèrent.

• C'est pourquoi, dès que les peuples catholiques commencèrent à se sentir en force contre leurs tyrans, ils s'affranchirent de leur joug, ou du moins tentèrent leur émancipation avec plus ou moins

πρὸς δὲ τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Προτεσταντισμὸς ἐνεκαθιδρύθη ἀπὸ τὸν τύραννον Ἑρρίκον τὸν Η', διατηρήθη δὲ ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν, ἣτις μὲ τόσον ζῆλον ὑπερασπίζεται τὴν σήμερον αὐτὸν, διότι βλέπει εἰς τὸν καθολικισμόν τῶν προνομίων τῆς

de succès. Mais chez les peuples de la réforme, où, avec le consentement et le conseil des réformateurs, les princes s'étaient emparés du pouvoir moral de l'église et l'avaient réuni au pouvoir matériel, leurs sujets leur portaient comme impôt l'amour et la vénération qu'ils donnaient autrefois à l'Église. Ce n'est que chez les peuples du Nord que l'on trouve cet amour stupide et aveugle, et cette vénération superstitieuse pour les princes, qui dégrade tant la dignité de l'homme, et qui relie ces malheureux peuples dans les fers. Ils n'osent pas les briser, ils n'osent pas le vouloir; ils ne s'effaroucheraient pas du prétendu crime social, mais ils s'effarouchent du sacrilège. Les prêtres catholiques n'ont jamais prêché l'obéissance passive, comme les ministres réformés; et le prétendu droit divin des princes, bien qu'antérieurement réclamé par eux, n'a été sanctionné par les peuples que depuis la réforme.

• Luther ne comprit ni les ruses, les passions et l'entêtement des classes supérieures de la société; ni le bon sens, les vertus et les intérêts des classes inférieures. Il méprisait souverainement le peuple, qui, bon et vertueux, tâche toujours de convertir ses opinions en sentimens et ses sentimens en actions.

• C'est une horreur de lire les persécutions que Luther exerçait et les féroces imprecations qu'il vomissait contre eux. S'il s'était contenté d'apaiser leur emportement, de leur démontrer que par la révolte ils empiraient leur situation, qu'ils étaient trop faibles, trop désunis vis-à-vis des princes à la tête de tous les égoïsmes du pays; alors, du moins, on aurait pu pardonner à sa bonne volonté son manque de courage, de sagesse et de prévoyance. Mais non, Luther ne fit rien de cela. Il exhortait les princes à la vengeance, il disait qu'il n'y avait plus de démons dans l'enfer, qu'ils étaient tous entrés dans les corps des paysans, qu'on devait assommer comme des chiens enragés; que ce n'était pas la longanimité, la pitié, la grâce, mais bien la colère, l'épée et la vengeance qui convenaient aux princes; qu'ils pouvaient plus facilement gagner le paradis en versant du sang, que par des prières. Lorsque quelques seigneurs bien intentionnés demandaient l'avis de Luther, si les corvées, et autres obligations et services dont leurs paysans étaient chargés, n'étaient pas con-

τῆς κατάργησιν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπίσης ὁ Λούθηρος δὲν εὗρεν
 ὁπαδοὺς παρὰ συμμαχῶν μετὰ τῶν εὐγενῶν, καὶ ἡ καθολικὴ
 φατρία (la Ligue) δι' ἧς ὁ Καλβίνισμὸς ἐπατήσῃ, ἐπέφερε τὸν
 θρίαμβόν τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας (1). Τέλος δὲ, τῶν
 Κατω-χωρῶν ἢ ἀπελευθερώσεως, ἧς ἡ κοινῶς ἀποδίδεται εἰς τὴν
 Γουθρανικὴν μεταρρυθμίσειν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν περιφρήτου
 ἱστορικοῦ πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς αἰτία πολὺ πρόγενέστερα τοῦ
 Λουθήρου, καὶ ὁ λαὸς δ' ὀράσας τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Ἰσπανικῆς
 τυραννίης, καὶ μὲ γενναίότητα μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπινι-
 στάσεως ἀπαραδειγμάτιστον, ὑπερασπισθεὶς ἑαυτὸν κατὰ τῶν
 ἀνδρειοτέρων στρατευμάτων καὶ τῶν ἐμπειροτέρων κρατηγῶν,
 ἦτο κατὰ μέγιστον μέρος καθολικὸς (2).

Ἰδοὺ ἐπομένως ὁ Προτεσταντισμὸς εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ
 ἱστορικὴν σημασίαν· ἰδοὺ τὸ ἐγὼ μέχρι ταῦδε νέκρον δειλόν,
 εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ βῆμα νικητῆς τοῦ λαοῦ· ἰδοὺ ὁ Χριστιανισμὸς
 ἔστις πρότερον ὡς Καθολικισμὸς ἦτο τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ-
 φρασις, γενόμενος ὡς Προτεσταντισμὸς ἔκφρασις τῆς ἀτομι-
 κότητος. Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου.

vraires aux principes de l'Évangile, et si, par conséquent, ils ne de-
 vaient pas les abolir, il leur répondait que les paysans deviendraient
 insolens dès qu'ils ne seraient plus courbés sous les charges; que
 les dues exigeaient des coups, et que le peuple voulait être gouver-
 né avec violence et dureté. Luther était fils de paysan, et avait en-
 dousé l'uniforme des parvains: c'est tout dire.

« Luther, à l'arbitrage duquel les bourgeois de la ville d'Esfort,
 d'accord avec leur magistrat, avaient soumis un projet de constitu-
 tion municipale, où les droits des citoyens étaient garantis contre
 l'envahissement des autorités, s'était moqué de cette constitution
 représentative, par laquelle l'autorité consentait à se laisser surveil-
 ler, guider et gouverner comme un enfant, et à rendre compte de ses
 actions à ses sujets. » ΒΟΣΑΝΑ.

(1) Hist. parlementaire de la révolution Française par Buchez
 et Roux. Paris 1831. T. I. p. 133—134.

(2) Meyer, Hist., origine et progrès des institutions judiciaires.
 Paris 1823. T. 3. p. 123.